
СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В ПРАКТИЦІ УПРАВЛІННЯ

УДК 352.07:338.24

С. В. БОГАЧОВ,
*професор, доктор економічних наук,
заслужений економіст України,
провідний науковий співробітник,*
М. В. МЕЛЬНИКОВА,
*доцент, доктор економічних наук,
провідний науковий співробітник*

*Відділ економіко-правових проблем містознавства
Інституту економіко-правових досліджень НАН України
(Київ)*

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ НА ДЕРЖАВНОМУ ТА МІСЦЕВОМУ РІВНЯХ

Досліджено розвиток міських агломерацій в Україні та управління цим процесом на державному та місцевому рівнях. Виявлено особливості вітчизняних міських агломерацій і встановлено можливості прийняття рішень щодо управління їх розвитком. Сформовано загальні методичні положення щодо управління розвитком міських агломерацій на державному та місцевому рівнях, визначено умови їх використання.

Ключові слова: міські агломерації, управління розвитком, державний і місцевий рівні управління.

S. V. BOHACHOV,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Honored Economist of Ukraine,
Leading Researcher,*
M. V. MEL' NYKOVA,
*Associate Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Leading Researcher*

*Department of Economic and Legal Problems of City Studies,
Institute of Economic and Legal Research of the NAS of Ukraine
(Kyiv)*

MANAGEMENT OF URBAN AGGLOMERATIONS DEVELOPMENT AT THE STATE AND LOCAL LEVELS

Development of urban agglomerations in Ukraine and management of this process at the state and local levels have been researched. Peculiarities of domestic urban agglomerations are revealed and possibilities of making decisions on managing their development are determined. General methodological provisions for managing urban agglomerations development at the state and local levels have been formed; conditions of their use have been determined.

Keywords: urban agglomerations, development management, state and local levels of governance.

© Богачов Сергій Валентинович (Bohachov Serhii Valentynovych), 2017; e-mail: mistoznav@ukr.net.
© Мельникова Марина Віталіївна (Mel'nykova Maryna Vitaliivna), 2017; e-mail: marvit1511@gmail.com.

Сучасні тенденції урбанізації та необхідність забезпечення диверсифікації міської економіки висувують на перший план використання потенціалу великих міст, міських агломерацій і мегаполісів як центрів управління економічними, соціальними, екологічними та іншими процесами *. Однак потенціал вітчизняних міських агломерацій займає особливе місце у структурі національного господарства. З одного боку, це пов'язано з високою концентрацією різних видів ресурсів (на територіях мега- і великих міських агломерацій України проживає 2/5 економічно активного населення, зосереджено близько 1/2 основних виробничих фондів, на яких виробляється більше половини валового регіонального продукту). З іншого боку, відсутність правового статусу міських агломерацій в Україні потребує особливих підходів до забезпечення управління їх розвитком на державному і місцевому рівнях шляхом залучення та використання відповідного потенціалу.

Проблемам розвитку міських агломерацій та управління даним процесом належить важливе місце в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених і практиків. Так, Т. Зінченко [1], А. Тищенко [2], Г. Васильченко [3], М. Аверкіна [4] та інші розглядають, зокрема, питання формування, стратегічного планування, ресурсного потенціалу, забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку міських агломерацій. Економіко-правові аспекти розвитку міських агломерацій в Україні, проблеми їх правової інституціоналізації, визначення принципів державного управління та місцевого самоврядування висвітлено у працях А. Назарка [5], В. Шарія [6], В. Ялового [7]. Однак, незважаючи на існуючі наукові результати та накопичений досвід у питаннях розвитку вітчизняних міських агломерацій, існує потреба в поглибленому розгляді цієї проблеми.

З огляду на це, **мета статті** — дослідити особливості міських агломерацій, які впливають на обґрунтування, прийняття та реалізацію рішень щодо управління їх розвитком на державному та місцевому рівнях.

Ці рішення сприятимуть отриманню позитивних ефектів, які ґрунтуються на використанні потенціалу міських агломерацій і пов'язані із зниженням виробничих витрат, подоланням інфраструктурних обмежень, розширенням сегментів ринку праці та збуту, підвищенням комплексності соціально-економічного розвитку території, модернізацією транспортної та комунальної інфраструктур, підтримкою екологічної безпеки та попередженням надзвичайних ситуацій.

Однак міські агломерації в Україні не мають правового статусу, тому на державному рівні управління (регулювання) їх розвитком здійснюється опосередковано за рахунок формування та реалізації державних програм підтримки розвитку окремих галузей і видів діяльності, локалізованих на території агломерацій. Зокрема, у даний час в Україні виконуються: Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, Державна цільова економічна програма розвитку автомобільних доріг загального користування на 2013–2018 роки, Загальнодержавна цільова програма "Питна вода України" на 2011–2020 роки та ін. На місцевому рівні управління розвитком міських агломерацій здійснюється на основі об'єднання зусиль (співробітництва) територіальних громад поселень, які входять до міської агломерації, та регламентується законодавством про співпрацю територіальних громад (Закони України: "Про місцеве самоврядування в Україні",

* Сучасні урбанізаційні процеси: тенденції та регіональна диференціація [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/720-suchasni-urbanizatsijni-protsesti-tendentsiji-ta-regionalna-diferentsiatsiya> (дата звернення 15.03.2017 р.).

“Про засади державної регіональної політики”, “Про асоціації органів місцевого самоврядування”, “Про співробітництво територіальних громад”).

Міські агломерації є неформальним інститутом, а співпраця територіальних громад поселень, які входять до міської агломерації, здійснюється шляхом створення формальних інститутів у вигляді координаційного органу або асоціації на договірній основі, делегування повноважень для виконання певної функції, розроблення та реалізації спільних проектів. З урахуванням того, що управління – це спосіб впливу його суб’єкта на його об’єкт для досягнення мети на основі виконання певних завдань, можна стверджувати таке. У поселеннях (територіальних громадах), які входять до агломерації, управління функціонуванням і розвитком відбувається постійно, а управління розвитком у певній сфері (зазвичай це розвиток комунальної та транспортної інфраструктур, екологічні та рекреаційні проекти) як предмет загального інтересу територіальних громад, розташованих на території агломерації, здійснюється за необхідності (виникнення завдань і наявності умов для їх вирішення).

Співпраця територіальних громад використовує обмежені форми інтеграції окремих сфер економіки поселень, які знаходяться на території агломерації, для виконання певних завдань розвитку. Форми інтеграції (об’єднання зусиль) територіальних громад у межах агломерації розрізняються за ступенем об’єднання ресурсів і можливостями керувати ними. Найменш інтегрованою формою при цьому є асоціація, а найбільш – розробка та реалізація спільних проектів. Форми інтеграції, у свою чергу, накладають деякі обмеження на процес управління розвитком (прийняття і реалізацію рішень). Економічна взаємодія територіальних громад має тимчасовий характер і триває до досягнення певної мети або виконання заявленого завдання.

За даними Мінрегіонрозвитку України, як зазначено на порталі “Децентралізація влади”, станом на 1 березня 2017 р. укладено 75 договорів про співробітництво територіальних громад. Понад 380 територіальних громад реалізують спільні проекти, предметом яких є організація збирання та вивезення твердих побутових відходів, модернізація комунальної інфраструктури, ремонт автодоріг місцевого значення*. Ці дані свідчать про те, що лише 6% територіальних громад використовують можливості співробітництва для розвитку територій. Договори про співробітництво та реалізацію спільних проектів укладаються переважно сільськими та селищними середніми за чисельністю територіальними громадами. Для територіальних громад поселень, які діють на території міських агломерацій, з метою задоволення спільних інтересів доцільним є використання інших форм співробітництва на основі адаптації зарубіжного досвіду. Так, П. Любченко [8] пропонує переходити від асоціативних форм співробітництва до формування публічно-правових структур з набагато вищим рівнем інтеграції територіального співробітництва та створювати об’єднання (союзи) територіальних громад, які мають широке коло спільних інтересів і діють на території міських агломерацій. При цьому територіальні громади, які об’єднуються в союз для вирішення питань місцевого значення, не втрачають правового статусу, як це буває при добровільному об’єднанні територіальних громад. Територіальні громади, які об’єднуються у союз, мають перебувати на суміжних територіях та можуть бути учасниками лише одного союзу. Союзи територіальних громад “повинні мати статус юридичної осо-

* Децентралізація влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/4589> (дата звернення 14.03.2017 р.).

би, власний бюджет. При цьому форми державної підтримки співробітництва повинні бути доповнені прямим державним фінансуванням проектів, які реалізуються в рамках співробітництва, передачею об'єктів державної форми власності в управління суб'єктам співробітництва, а також закріпленням надходжень по окремих державних податках і зборах за бюджетом союзу громад" [8, с. 57]. Зазначені пропозиції ґрунтуються на досвіді країн ЄС: зокрема, Німеччини (міжмуніципальна кооперація передбачає передання повноважень місцевого самоврядування об'єднанням громад, які організуються як корпорації публічного права громад), Іспанії (об'єднання громад – синдикат комун – є формальним інститутом, який діє на підставі статуту, має виконавчі органи та поєднує економічні ресурси) та Франції (створюються об'єднання громад у формі синдикату комун або публічно-правової структури з власним податковим режимом) [9]. Перехід від реалізації окремих тимчасових угод між громадами в межах міських агломерацій до реалізації програм міжмуніципального співробітництва дозволяє забезпечити комплексне вирішення проблем економічного та соціального розвитку території.

Зважаючи на те, що міські агломерації в Україні існують де-факто, а управління їх розвитком здійснюється шляхом поєднання зусиль територіальних громад, доцільно забезпечити вибір пріоритетних напрямів їх розвитку та обґрунтування рішень щодо досягнення обраних пріоритетів. За умов стабільності соціально-економічних систем загальні пріоритети розвитку міських агломерацій полягають у підвищенні якості життя населення та максимізації агломераційного ефекту. За умов нестабільності та мінливості зовнішнього економічного середовища, динамічності соціально-економічних процесів перелік загальних пріоритетів розвитку міських агломерацій доповнюється локальними пріоритетами. Форми участі органів державної влади, місцевого самоврядування, населення та бізнесу при виборі загальних і локальних пріоритетів розвитку наведено в таблиці.

**Форми участі при виборі пріоритетів розвитку міських агломерацій:
державний і міський рівні ***

Учасники	Обґрунтування рішення щодо управління розвитком	Розроблення проекту управління розвитком	Інвестування проекту управління розвитком
Державний рівень			
Органи державної влади та управління	Державні стратегії та програми	Складова державного проекту	Державний бюджет (Державний фонд регіонального розвитку)
Місцевий рівень			
Органи місцевого самоврядування	Стратегії та програми економічного та соціального розвитку	Співробітництво територіальних громад	Місцеві бюджети поселень, які складають агломерацію
Населення	Місцева ініціатива		
Бізнес	Програма участі в соціально-економічному розвитку території присутності	Публічно-приватне партнерство	Кошти приватного інвестора

* Складено авторами.

При обґрунтуванні рішень щодо управління розвитком міської агломерації на місцевому рівні необхідно враховувати, що місцеве самоврядування, згідно із законодавством, здійснюється територіальною громадою як безпосередньо, так і через представницькі органи. Отже, ініціаторами розвитку міських агломерацій на основі співробітництва територіальних громад можуть виступати як органи місцевого самоврядування, так і населення шляхом використання механізму місцевої ініціативи [10]. Порядок внесення та розгляду місцевої ініціативи визначається Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”, статутом територіальної громади та положенням “Про місцеві ініціативи”, яке приймається та затверджується рішенням органу місцевого самоврядування. На даний час зазначена форма безпосереднього народовладдя використовується недостатньо, що пояснюється відсутністю належної інституційної підтримки. Прийняття Закону України “Про місцеві ініціативи”, проект якого зареєстровано у Верховній Раді України, дозволить розширити можливості використання цієї форми безпосереднього народовладдя.

Вибір локальних пріоритетів розвитку здійснюється на базі відповідних методик, представлених у працях М. Ісакіна [11] та С. Балашової [12]. Вони включають у себе аналіз показників проблемності та значущості якості життя, концепцію єдиного соціально-економічного інвестиційного простору, порівняння мети та наявного ресурсного потенціалу. Практика визначення локальних пріоритетів розвитку міських агломерацій в Україні свідчить про використання функціонального і секторального підходів * [3; 4; 5]. Функціональний підхід ґрунтується на визначенні пріоритетів за результатами стратегічного планування. Секторальний – передбачає вибір пріоритетів у різних секторах економіки міських агломерацій з урахуванням галузевих особливостей і можливостей скористатися перевагами концентрації ресурсів у межах міської агломерації.

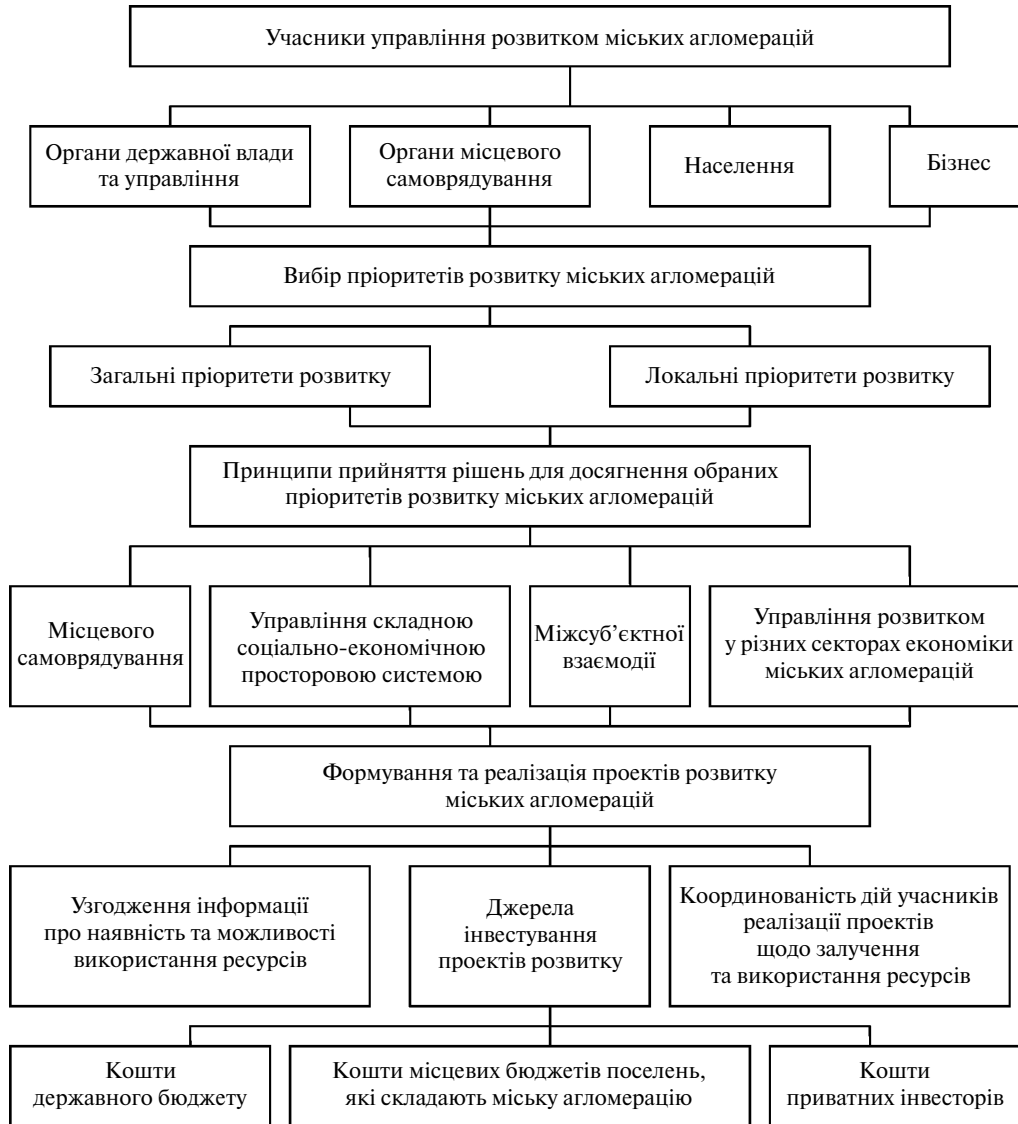
Для досягнення обраних пріоритетів розвитку доцільно дотримуватися комплексу принципів обґрунтування та реалізації відповідних рішень. Вони включають такі принципи: місцевого самоврядування (народовладдя, демократії, законності, гласності, самостійності, відповідальності, соціальної спрямованості, поєднання колегіального та одноосібного керівництва); управління складною соціально-економічною просторовою системою (науковості, цілеспрямованості, системності, комплексності, адаптивності, узгодження цілей та інтересів, ефективного використання ресурсів, збалансованості); міжсуб’єктної взаємодії (цілеспрямованості, інформованості, оптимізації прийняття рішень, ресурсозабезпеченості, відкритості); управління розвитком у різних секторах економіки міської агломерації (системного підходу, самозабезпечуваності, багатоваріантності, багатфункціональності, самодостатності).

У результаті можна схематично представити загальні методичні положення управління розвитком вітчизняних міських агломерацій на державному і місцевому рівнях (рис.).

Апробацію загальних методичних положень було здійснено з використанням даних розвитку 6 міських агломерацій (Центрально-Волинської, Львівської, Одеської, Херсонсько-Миколаївської, Криворізької, Краматорсько-Слов’ян-

* Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів : посіб. / Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках проекту “Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність” (USAID ЛІНК) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://2.auc.org.ua/sites/all/sites/default/files/files/Subregional_Structures_Development_2012.pdf.

ської), які мають задовільні показники індексу агломеративності та стійкості розвитку [4, с. 206–207]. Територіальні громади, які складають досліджувані агломерації, мають можливості використовувати різні форми участі при виборі пріоритетів розвитку, включаючи населення та його місцеві ініціативи.

Загальні методичні положення з управління розвитком вітчизняних міських агломерацій на державному і місцевому рівнях

Складено авторами.

Реалізація основних пріоритетів (підвищення якості життя та можливості скористатись агломеративним ефектом) залежить від розвитку сектору комунальної інфраструктури. Нині локальними пріоритетами розвитку в даному секторі виступають: реконструкція та модернізація інженерних мереж, підвищення енергоефективності, підтримка економічної безпеки, зниження ресурсомісткості. Для досягнення локальних пріоритетів необхідно на державному рівні забезпечити вдосконалення нормативно-правової бази щодо механізму спільного використання об'єктів комунальної інфраструктури територіальними громадами поселень, які знаходяться на території агломерації.

На місцевому рівні потрібно розширити дохідну базу місцевих бюджетів за рахунок власних податкових і неподаткових джерел, а також вжити заходів, спрямованих на зростання привабливості проектів розвитку інфраструктури міських агломерацій для приватних інвесторів. Збільшення кількості власних податкових джерел повинно відбуватися шляхом підвищення фінансової автономії органів місцевого самоврядування за рахунок надання повноважень щодо встановлення ставок місцевих податків і зборів. Зокрема, це стосується податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та земельного податку, які нині зараховуються до місцевих бюджетів. Проте органи місцевого самоврядування не мають можливості самостійно встановлювати та визначати ставки вказаних податків. Відповідно до ст. 266.5 Податкового Кодексу України (ПКУ), ставки податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, визначаються органами місцевого самоврядування залежно від місця розташування (зональності) та типу таких об'єктів нерухомості в розмірі, що не перевищує 1,5% мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня року, в якому сплачується податок за 1 м². Ставки земельного податку є обмеженими і становлять, відповідно до ст. 274 ПКУ, для земель несільськогосподарського призначення 3% нормативної грошової оцінки (НГО). Водночас орендна плата за землю, відповідно до ст. 288.5 ПКУ, самостійно встановлюється органами місцевого самоврядування і може сягати 12% НГО, а в разі визначення орендаря на конкурентних засадах – навіть перевищувати цей граничний розмір. Таким чином, ставки земельного податку є в декілька разів нижчими за орендну плату, що викликає недоотримання доходів до місцевого бюджету. Для подолання зазначених розбіжностей доцільно звернутися до досвіду оподаткування майна та земельних ділянок органами місцевого самоврядування у розвинутих країнах ЄС [13, с. 8]. Так, у Великобританії ставку податку на майно, включаючи земельні ділянки, встановлює муніципалітет на основі фінансових потреб і наявного майна (разом із земельними ділянками). База оподаткування визначається з урахуванням можливого річного доходу від здачі майна в оренду. У Швейцарії податки на нерухомість (майно та земельні ділянки) встановлюються на рівні кантонів або комун. Місцева влада наділена найширшими повноваженнями у виборі розмірів ставок. Вона планує ставку податку на нерухомість на основі передбачуваних бюджетних витрат і наявної бази оподаткування. В Іспанії ставки податку на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, є диференційованими та регулюються муніципалітетами, а базою оподаткування виступає кадастрова вартість. Отже, в Україні як податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, так і земельний податок повинні зараховуватися до місцевих бюджетів, а органам місцевого самоврядування необхідно надати повноваження самостійно встановлювати ставки зазначених податків з урахуванням місцевих умов і фінансових потреб, що дозволить забезпечити збільшення дохідної частини місцевих бюджетів та виконання програм соціально-економічного розвитку територій.

Збільшенню неподаткових джерел доходів місцевого бюджету сприятиме розвиток ринку муніципальних цінних паперів; в Україні є досвід їх випуску та торгів ними. Так, за даними інформаційних звітів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України (НКЦПФР), на початку 2014 р. учасниками ринку місцевих позик були органи місцевого самоврядування 30 міст. У 2012 р. частка облігацій місцевих позик у структурі обсягу торгів на фондових біржах становила

2,42%, тоді було зареєстровано 12 випусків облігацій місцевих позик на суму 6,09 млрд. грн., а у 2014 р. — лише один випуск облігацій місцевої позики на суму 2,63 млрд. грн., частка ж облігацій місцевих позик у структурі обсягу торгів на фондових біржах знизилася до 0,09%. Протягом 2015–2016 рр. облігації місцевих позик не випускалися, продовжувалося зниження їх частки в загальній структурі торгів на фондових біржах. Це свідчить про те, що ринок муніципальних цінних паперів розвивається несистемно, тому потребує уваги фахівців Мінфіну України, Мінрегіонрозвитку України та НКЦПФР при визначенні причин відсутності інтересу з боку територіальних громад до використання інструментів фондового ринку для залучення фінансових ресурсів. Досвід країн ЄС та США говорить, що випуск муніципальних цінних паперів дозволяє отримувати додаткові доходи до місцевих бюджетів, сприяє залученню до ринкового обігу муніципальної нерухомості та забезпечує приріст її вартості.

Гарантування інформаційної прозорості є важливим фактором підвищення привабливості території для приватних інвесторів. Цьому сприяє використання геоінформаційних систем (ГІС), які дозволяють виконувати функції збирання, опрацювання, зберігання та використання геопросторової інформації. Формування ГІС здійснюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України *. Отримані нами дані у дослідженнях, пов'язаних з формуванням і використанням ГІС, при виконанні тем НДР в ІЕПД НАН України протягом 2006–2009 рр., а також безпосередня участь у 2012 р. у проектуванні та впровадженні геоінформаційного модуля автоматизованої системи обліку комунальної власності м. Донецька дозволили сформувати об'єктно-функціональну структуру ГІС "Інфраструктура міської агломерації". Вона повинна включати в себе інформацію про: територію (наявні ресурси, транспортні мережі, екологічну ситуацію), банк містобудівної документації та підтримку земельного кадастру, адресного реєстру, реєстрів власності та нерухомості. Використання ГІС "Інфраструктура міської агломерації" дозволить забезпечити оперативне отримання інвесторами повної та достовірної інформації про об'єкти можливих інвестицій, а також сприятиме точному визначенню розміру земельної ділянки, її цільового призначення, фактів порушення меж і самозахоплення, що, у свою чергу, дозволить підвищити обсяги надходжень від користування землею до місцевого бюджету.

Декомпозицією локальних пріоритетів розвитку міської агломерації виступають конкретні проектні рішення. У процесі реалізації цих рішень (проектів) необхідно створити умови для управління ресурсами шляхом використання відповідного інформаційного та організаційного забезпечення. Інформаційне забезпечення ґрунтується на узгодженості інформації про наявність і можливості використання ресурсів територіальних громад, які складають міську агломерацію. Це вимагає впровадження єдиного підходу до формування інформаційного масиву про стан ресурсів та уніфікацію цього масиву за структурою. Координованість дій територіальних громад щодо залучення та використання ресурсів залежить від ефективності організаційної структури діяльності та господарювання на засадах ресурсно-комунікаційного підходу. Такий підхід не тільки забезпечує маневрування та розподіл ресурсів між учасниками проекту розвитку міської агломерації, а й сприяє самозбереженню системи управління проектом у цілому.

* Про схвалення Концепції проекту Закону України "Про національну інфраструктуру геопросторових даних": Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 р. № 1021-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1021-2007-p>.

Висновки

Для повноцінного використання потенціалу українських міських агломерацій у процесі управління їх розвитком на державному та місцевому рівнях необхідно впровадити комплекс заходів правового, економічного та організаційного характеру. Вони включають у себе: закріплення на законодавчому рівні поняття “міська агломерація”; вдосконалення законодавства щодо співробітництва територіальних громад щодо переходу від асоціативних до публічно-правових його форм; створення реальних умов для участі громадськості в управлінні розвитком міських агломерацій на основі використання інституту місцевих ініціатив, формування інформаційного та організаційного забезпечення щодо залучення та використання ресурсів у спільних проєктах, які здійснюються на засадах економічної взаємодії територіальних громад, що складають міську агломерацію.

Реалізація загальних і локальних пріоритетів розвитку міських агломерацій вимагає розширення дохідної бази місцевих бюджетів (для податкових джерел – дотримання принципу фінансової автономії органів місцевого самоврядування, для неподаткових джерел – використання механізмів фондового ринку), а також посилення привабливості території для приватних інвесторів за рахунок підвищення інформаційної прозорості шляхом використання геоінформаційних систем.

Зазначені заходи дозволять приймати рішення, спрямовані на забезпечення управління розвитком міських агломерацій на державному та місцевому рівнях, відповідно до загальних (підвищення якості життя населення та отримання агломераційного ефекту) та обраних локальних пріоритетів.

Список використаної літератури

1. *Зінченко Т.Є.* Концептуальні основи формування міських агломерацій // Ефективна економіка. – 2012. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1204> (дата звернення 15.02.2017 р.).
2. *Тищенко О.П., Просяник Н.В.* Ресурсний потенціал та господарство міських агломерацій: проблеми ефективного управління // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 9-10 (2). – С. 3–6.
3. *Васильченко Г.В., Парасюк І.Л.* Стратегічне планування розвитку агломерацій та субрегіонів України як інструмент підвищення конкурентоспроможності регіону / Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : КНЕУ, 2011. – Ч. 1. – С. 223–230.
4. *Аверкіна М.Ф.* Забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій: теорія, методологія, практика : моногр. – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2015. – 496 с.
5. *Назарко А.Т.* Міські агломерації в Україні: проблеми правової інституціоналізації // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 61. – С. 144–150.
6. *Шарій В.І.* Територіальна організація місцевого самоврядування: ефективність управління надвеликими агломераціями та мегалополісами // Університетські наукові записки. – 2010. – № 2. – С. 261–269.
7. *Яловый В.* Принципы государственного управления и местного самоуправления в условиях столичной агломерации // Вестник Национальной академии государственного управления при Президенте Украины. – 2009. – Вип. 2. – С. 181–191.
8. *Любченко П.М.* Співробітництво територіальних громад: теорія і практика / Проблеми законності : зб. наук. пр. – Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – Вип. 129. – С. 50–59.

9. Толкованов В.В., Герцог Р., Гук А.К. та ін. Розвиток міжмуніципального співробітництва: вітчизняний та зарубіжний досвід. – К. : Крамар, 2011. – 249 с.
10. Трачук П.А. Участь громадян України у місцевому самоврядуванні : моногр. – Ужгород : Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2003. – 190 с.
11. Исакин М.А. Выявление приоритетов социально-экономического развития региона: математико-методическое обеспечение и его экспериментальная апробация на примере Пермской области : дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук. – М. : ГУ ВШЭ, 2007. – 164 с.
12. Балашова С.П. Стратегическое управление ресурсным потенциалом муниципального образования // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2010. – № 10 (72). – С. 113–117.
13. Аблязова Е.З. Світовий досвід оподаткування нерухомості // Вісник ОНУ. – 2013. – Т. 18. – Вип. 3/1. – С. 7–10.

References

1. Zinchenko T.E. *Kontseptual'ni osnovy formuvannya mis'kykh aglomeratsii* [Conceptual framework for establishment of urban agglomerations]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 2012, No. 6, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1204> [in Ukrainian].
2. Tyshchenko O.P., Prosiyanik N.V. *Resursnyi potentsial ta hospodarstvo mis'kykh aglomeratsii: problemy efektyvnoho upravlinnya* [Resource potential and economy of urban agglomerations: problems of effective management]. *Ekonomichni chasopysy-XXI – Economic Annals-XXI*, 2013, No. 9-10 (2), pp. 3–6 [in Ukrainian].
3. Vasyl'chenko G.V., Parasyuk I.L. *Stratehichne planuvannya rozvytku aglomeratsii ta subrehioniv Ukrainy yak instrument pidvyshchennya konkurentospromozhnosti rehionu, v: Formuvannya Rynkovoї Ekonomiky* [Strategic Planning of the Development of Agglomerations and Subregions of Ukraine as a Tool for Improving the Competitiveness of a Region, in: Formation of a Market Economy]. Kyiv, KNEU, 2011, Part 1, pp. 223–230 [in Ukrainian].
4. Averkina M.F. *Zabezpechennya Stiikoho Rozvytku Mist ta Aglomeratsii: Teoriya, Metodolohiya, Praktyka* [Ensuring the Sustainable Development of Cities and Agglomerations: Theory, Methodology, Practice]. Lutsk, RVV of Lutsk NTU, 2015 [in Ukrainian].
5. Nazarko A.T. *Mis'ki aglomeratsii v Ukraini: problemy pravovoi instytutsionalizatsii* [The city agglomerations in Ukraine: problems of legal institutionalisation]. *Aktual'ni problemy derzhavy i prava – Current Problems of State and Law*, 2011, Iss. 61, pp. 144–150 [in Ukrainian].
6. Sharyi V.I. *Terytorial'na orhanizatsiya mistsevoho samovryaduvannya: efektyvnist' upravlinnya nadvelykymy aglomeratsiyamy ta mehalopolisamy* [Territorial organization of local self-government: efficiency of management of ultra-large agglomerations and megalopolises]. *Universytets'ki naukovi zapysky – University scientific notes*, 2010, No. 2, pp. 261–269 [in Ukrainian].
7. Yalovy V. *Printsipy gosudarstvennogo upravleniya i mestnogo samoupravleniya v usloviyakh stolichnoi aglomeratsii* [Principles of state administration and local self-government in the conditions of metropolitan agglomeration]. *Vestnik Natsional'noi akademii gosudarstvennogo upravleniya pri Prezidente Ukrainy – Bulletin of the National*

Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 2009, Iss. 2, pp. 181–191 [in Russian].

8. Lyubchenko P.M. *Spivrobotnytstvo terytorial'nykh gromad: teoriya i praktyka, v: Problemy zakonnosti* [Territorial communities cooperation: theory and practice, in: Problems of legality]. Kharkiv, Yaroslav Mudryi National Law University, 2015, Iss. 129, pp. 50–59 [in Ukrainian].

9. Tolkovanov V.V., Gertsog P., Guk A.K. et al. *Rozvytok Mizhmunitsypal'noho Spivrobotnytstva: Vitchyznyanyi ta Zarubizhnyi Dosvid* [Development of Inter-Municipal Cooperation: Domestic and Foreign Experience]. Kyiv, Kramar, 2011 [in Ukrainian].

10. Trachuk P.A. *Uchast' Gromadyan Ukrainy u Mistsevomu Samovryaduvanni* [Participation of Ukrainian Citizens in Local Self-Government]. Uzhgorod, Self-supporting editorial and publishing division of the press and information department, 2003 [in Ukrainian].

11. Isakin M.A. *Vyyavlenie prioritetov sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya regiona: matematiko-metodicheskoe obespechenie i ego eksperimental'naya aprobatsiya na primere Permskoi oblasti* [Identification of priorities for socio-economic development of a region: mathematical and methodological support and its experimental approbation on the example of the Perm region]. *Candidate's thesis*. Moscow, HSE State University, 2007 [in Russian].

12. Balashova S.P. *Strategicheskoe upravlenie resursnym potentsialom munitsipal'nogo obrazovaniya* [Strategic management of the resource potential of the municipality entity]. *Vestnik Altaiskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta – Bulletin of Altai State Agricultural University*, 2010, No. 10 (72), pp. 113–117 [in Russian].

13. Ablyazova E.Z. *Svitovyi dosvid opodatkovannya nerukhomosti* [World experience of taxation of the real estate]. *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu – Odesa National University Herald*, 2013, Vol. 18, Iss. 3/1, pp. 7–10 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20 квітня 2017 р.
